

Маха, талха хоёр

Талха маха хоёр
Хирэ хирэ болоод
сайрхалсадаг бэе бээдээ болобо .
Маха нэгэтэ талхандаа
Магтаж өөрыгөө хэлэбэ :
«Эдээ хооллосон арьяатанда, хүндэ
Эгээн амтатайнь би, Маха.
Хүн түрэлтэндэ хэтын хэтэдэ
Ходо хоолдонь оролсодогоб.
Зарим арьяатаны эдээ хоол
Заатагүй Маха байдаг ем.
Намаар хооллонгүй махаша амитан
Насан соогоо ажамидаржа шададаггүй ем».
«Зүб хэлэнэш хүршэ, Маха,
Зүгөөр хүн түрэлтэн намда
Зүгөөргүй үндэр сэгнэлтэ үгэжэ,
Ажамидаралай толгойлогшонь гэжэ
Аргагүй ехээр хүндэлдэг емэл.
Маха, ши дулаан агаарта
Муудачадаг гээшэш түргэн зуураар,
Харин бишни ямаршые газарта
Хатачоод шэмээ алдангүй
Хэдышые удаан саг болзор соо
Хамаагүй байдагаб яагаашые үгы», - гэжэ
Талха Махандаа өөдэрхэжэ хэлэбэ.
Хэлэсэн энэ үгэнүүдээсэнь Маха ехээр гэлыбэ.
«Хүн түрэлтэн намайе баса
Хатааж борсо болгоод,
сүүлдэнь нюдэжэ зөөлэрүүлээд,
Амтатай, хоолтой шүлэ шанажа
Амтархажэ эдидэг емэл», - гэжэ
Арсахан зан гаргажа,
Амтатай Маха Талхандаа хэлэбэ.
«Бээ ши бидэ хоер бү магтая,
Бүхы амитадые хоолложол ябая,
Хүн түрэлтэндэ, арьяатан амитадта
Хүндэтэйдэ хоюулаа, энээны бү марта,
Эбтэй зандаа хоюулан энэл есоороо
Эдээ хоолдонь амитанда оролсодогоороо
Омогорхожо байха есотойбди», - гэжэ
Ойлгуулжа хэлэбэ Талха Махандаа.
Талха Маха хоер хадаа
Хүн түрэлтэниие суг хамта тааража хооллуулдаг
Хүндэтэй эдээнэй нэгэнүүд юумэ,
Тиигэшь ханай, Талха хүн зон
Хүндэлжэ ажамидаралай толгойлогшонь гэдэг
юумэ.

Халгай ба Гашуун шаралжаа

Гашуун шаралжаа Халгай хоер
Газаа урилдан ургадаг ем.
Энэ хоер өөстэн хоорондоо
Эбтэй сайнууд бэшэ ем.
«Халгай, ши хадхуураараа
Хамаг амитады хадхажэ
Халуу орьюулан хоросхоонош,
Харин би, Гашуун Шаралжаа,
Хүнэй хамар сорьемо үнэртэйшые ханай,
Хэндэш тойбогүйб бүхы насаараа», - гэжэ
Гашуун Шаралжаа Халгайда бээ найгуулан
Ганирбал даа дэргэдэнь дүтэлжэ.
Тушаан боложо энэ үдэр
Гашуун Шаралжаае Халгайтайнь
Газаагуур түүжэ эзэн эхэнэр
Гэртээ асаржа хоюулынь холижо,
Горьтой сайнаар осондо худхажэ,
Эм болгон шадамараар буйлуулжа,
Эргэнэг дээрээ табижа үни байлгаа.
Эхэнэр энэ бэлдэсэн эмээ
Элдэб олон зондо дурадхажэ,
Эмнэжэ үбшэнөөс эдэгээжэ эхилээ.
Эдэ ургамал эргэнэг дээрээ
Эсэтэрээ хоюулан хөөрэлдэбэ.
Эсэтээ эбтэй ханинар боложо
Эмтэй, шэдитэйгээ эндэ мэдэлсэбэд.
Хамта хоюулан хүниие эмшэлжэ

Хүн түрэлтэндээ хэрэгтэй боложо,
Энэ үдэрөөс хоюулаа
Эзэн эхэнэрээр эм болгогдожо,
Эб нэгэдэн үбшэдтэ тусалжа,
Эмтэй ургамалнуудай нэгэн гэгдэбэ.
Эзэн эхэнэрэй эрхим шадалаар
Эблэржэ хоюулан, дүтэ танилсажа
Эм домой зүйлдэ оролсожо,
Эмнэжэ зонии эдэгээдэг болобод.
Гашуун Шаралжаа Халгай хоер
Газаагуур бүхы насан соогоо зэргэлжэ оргоо.
Хэмнэй хэн бэ гэжэ хүршэнэр
Хэээдэш мэдэлсэдэггүй байгаа.
Хүн зонуудшые зэргэлжэ хоорондоо
Хаяа хадхалсажа удаанай ажасуугаад,
Хэдэн жэлдэ хүршэнэр байгаад,
Хандалсадаггүй нэгэтэшые бэе бээдээ
Харилсадаггүй, хэрэггүй ушарнууд
Хаа хаанагүй байдаг даа.
Гэм бэе бээдээ хээгүй хадаа
Гэр гэртээ оролсожо, гаралсажа
Сайн хүршэ түрэлөөс үлүү гэдэгтэ
Ханилжа, хамтаран нүхэсэжэ байхаас
Хүршэнэртэ ямар ондоо жаргал байхаб даа.

Нарас шэнэс хоёр

Наруули газарта, арын захата
Набтар үндэрөөрөө хабаа,
Нарас шэнэс хоеры харахада,
Налайжа оргоно дураараа.
Шэнэсэндэ Нарас нэгэтэ
Шоглон татан хэлэбэ гэнтэ:
«Үтэлжэшые ябасан мүртөө би
Үбэл, зун илгаагүй
Үнгөө нэгэшь хубилгаагүй,
Мүнөөдэр болотор урганаб.
Харин ши, Шэнэс, хүйтэржэ эхилхэдэ,
Харасаар байтарам, бээ хубилгажа,
Хатачасан шэнжэ харуулжа
Харалчоод намда харагданаш».
«Нарас хүршэмни, бишни
Намаагаа хүйтэрхэдэ унагаажэ,
Няд гэмэ үбэлэй хүйтэндэ
Нялха байхаасаа бээ сорижэ,
Шэрүүн үбэлэй шэдитэ хүсы
Шэнгээн бээдээ абажа,
Шулуундал адли бээм хатуужадаг ем.
Гадар гоер яахамнайб, Нарас,
Газар дэлхэй дээрээ мэндэ амар,
Гамтай бээдээ ябахаас гадна
Горьтой бээ сорихо хэрэгтэй.
Ушар иимээс би хүйтэны эхилхэдэ,
Намаа набшаө гүбижэ,
Няд гэмэ үбэлэй хүйтэндэ
Насаараа бээ соридогоб», - гэжэ
Намаа набша гоетой Нарсандаа
Наасаха янза гаргажа,
санаа амарханаар хэлэнэ сэн
хатуу шанга бээтэй Шэнэс.
Шэнэсны Нарсандаа үгэсэн харюу
Шэхэнэй шэмэг болгожо, сэдхэлдээ хадуужа,
Шэнэсээч жэшээ абажа, Шэнэсые сажаажэ,
Хүйтэн үбэлэй эхилхэдэ,
сэруундэ бээ сургажа, дадхаажэ,
хүн бүхэн хүсээ сорижэ,
хүсэд тамиртай ябаха шухала.

Загас ба Хаб Загас

Хаб Загас нэгэтэ Загасанда
Хандан иигэжэ сураба ха:
«Загас, шамтай уулзахада,
Амандаа осо балгасандал,
Амаа ангайжа нэгэтэшые
Ан гэжэ дуу гаранагүйш,
Амар мэндэе шинии амаас
Аргамжааршы татажа гаргахагүйш.
Бэлтэгэр нюдэнүүдээ сабшалдаггүйш,
Биб гэсэндэл бээрхүү зантайш,
Би шамай ойлгожо ядагшаб.
Ямар ши угтай амитами, Загас,
Яахадаа бэшэ амитаас тад ондоош,
Алта аманаасаш унагаахаа айсандал
Ан гэжэ абяа гаргангүй
Арилдагаш саашаа эрьежэ харангүй,
Гэхэ мэтэ олон асуудал Загаста табиба.
Хаб Загас асуудалнуудтаа нэгэндэньч харюу
абаагүй.
Дуугардаггүйдөө, нюдөө сабшахагүйдөө
Загаё гэмтэй бэшэ гэлтэй,
Эндэ ехэ байгаалиин табисуур «гэмтэй»
Харилсаж Загаёиөф ехэ үзөөгүй хадаа,

Хаб Загаё энэнээны мэдэхгүй байчоол даа.
Хаа яахан зарим хүнүүдтэ
Хандажа юумэ сурахадаш, нюдөө бэлтылгээд,
Дуу гарангүй ябачадаг нюураа эрьюулээд.
Бидэ хүн түрэлтэн хадаа
Загастай адли болонгүй
Ярилдаатай, харилсаатай хоорондоо
Ябахаас үлүү хэрэг хүндэ үгы ондоо.

Бээ магтасан тахья

Харча дээрэ тахья ниисэжэ гараад,
«Хүршэнэр, шагнагты, наашань
шэхээ табяад!» - гэжэ
Нохой, гахай, үхэр, хони, мориндо
Нэгэтэ тахья иигэжэ хандаба :
«Бидэ булта гэрэй амитадбди,
мэдэнэт,
Битнай таанад дундаа жэгүүртэн
гээшэб.
Дээгүүршые бэшэ ханай, ниисэхэ
шадалтайб,
Хүнүүдтэл адли хоер хүлнүүдтэйб,
Хотон дээрэ ниисэжэ гараад,
Холуур саагуур хараха аргатайб.
Хорёо дээрэшые дэгдэжэ суугаад,
Хонгео хоолойгоор дууладаг
занчалтайб.
Газар дээгүүр хаанашые хурэтэр
алхалхаб,
Хэрэг гараа ханайнь, дал дээгүүршые
хиидэхэб.
Насан соогоо таанад хээээдэшые
Намтай тэнсэжэ шадахагүйт.
Дали таанадта бурхан хайрлаагүй,
Дуулаха сайхан хоолой үгөөгүй.
Баарманууд, таанадам, бираггүйл байнат даа», -
Гэхэ мэтэ хоротой

үгэнүүдээр
Горитойхон тахья дээрэлхэбэ
бэшэндээ.
Нохой бэээ барижа,
удаан суугаад,
Нэгэ мэдэхэдэ,
сого харайн босожо,
Тахьяе сошоожо газарта буулгаад,
Таса хазачибал даа

үрөөсэн далииень.
Бээ магтадаг сүрхэй тахья
Эмшэлүүлээшые ханай үбшэн далая,
Ниидэжэ шадахаа болибо,
Нэтэрүү байдалда оробо.
«Биб» гэсэн амитан бирадаггүй,
Бээ магтасаны юрэдөө хэрэггүй.

Алта мүнгэн хоёр

«Агууехэ дэлхэйе
Алтан дэлхэй гэдэг,
Али олон юумэнүүдые
Минии нэрээр нэрлэдэг», -
Гэхэ мэтэ үгэнүүдээр
Алта нэгэтэ Мүнгэндөө
Айдас хүрэмөөр шэрүүнээр
Аймчагтайгаар загнаба.
Гэдэргээ унатарань хүршэдөө
Олон табые тоолобо,
Олиггүй ехээр өөдэрхэбэ.
Мүнгэн мүнхөөгөө үгтэнгүй
Алтатай хэрэлдэжэ эхилбэ.
«Би шамда, хүршэ Алта,
Булигдахаар бэшэб.
Бү ши ехээр бээ магта,
Бишые нэрэ солотой гээшэб.
Мүнгэн гэдэг юумэн олон –
«Мүнгэнэй осо», «Мүнгэн дусалнууд»,
Мүшэдэй «мүнгэн» толон.
Үбэлдөө газарай «мүнгэлиг» нюруу
Үглөөнэй «мүнгэн» хюруу –
Үсөөн бэшэ даа минии нэрээр
Нэрлэсэн юумэнүүд дэлхэй дээр
Санаад үзэл дээ халта.
Юугээрээш ши намаас үлүүбчи даа?
Бээ дээгуур бү үргыш, Алта,
Хабаа бараандаал байхабди даа,
Хаба шадалаараашые бараг тэнсүүбди даа.
Омог Алта, нэн түрүүн
Олон үгэнүүдээ үсөөн болго,
Өөрыгөө тойруулжа хара, шалга,
Бэе бээдээ өөдэрхэнгүй,
Барисалтай, эбтэй ябаял», -
Гэжэ Мунгэн Алтадаа
Гэмэр гутар гэбэ ха.